

SIYOSAT NAZARIYASI NAZARIYASI VA METODOLOGIYASI FANINING PREDMETI, MAQSADI

Ochilov Jasur Tulqin o'g'li

O'zMU Ijtimoiy fanlar fakulteti Siyosatshunoslik
yo'nalishi 3-bosqich talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10185032>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 10-November 2023 yil

Ma'qullandi: 15- November 2023 yil

Nashr qilindi: 22-November 2023 yil

KEY WORDS

*Siyosat nazariyasi, iqtisodiy tizim,
siyosiy fanlar, politologiya.*

ABSTRACT

Ushbu maqolada Siyosat nazariyasi va metodologiyasi fanining predmeti, maqsadi, Siyosiy fan metodologiyasi va usullarining shakllanish jarayoni haqida ma'lumot berib o'tilgan.

Siyosat — bu qarorlar qabul qilish va oqilona natijalarga erishish uchun ataylab ishlab chiqilgan ko'rsatmalar tizimidir. Siyosat niyat bayonoti bo'lib, protsedura yoki protokol sifatida amalga oshiriladi. Siyosat, odatda, tashkilot ichidagi boshqaruv organi tomonidan qabul qilinadi. Siyosat subyektiv va obyektiv qaror qabul qilishda yordam berishi mumkin. Subyektiv qarorlar qabul qilishda qo'llaniladigan siyosatlar, odatda, yuqori boshqaruvga bir qator omillarning nisbiy afzalliklariga asoslanishi kerak bo'lgan qarorlar qabul qilishda yordam beradi va natijada obyektiv ravishda sinab ko'rish qiyin, masalan, ish va hayot muvozanati siyosati. Bundan tashqari, hukumatlar va boshqa institutlar qonunlar, qoidalar, tartiblar, ma'muriy harakatlar, rag'batlantirish va ixtiyoriy amaliyotlar ko'rinishidagi siyosatlarga ega. Ko'pincha resurslarni taqsimlashda siyosat qarorlari aks etadi. Siyosat tabiatan takrorlanadigan -odatiy bo'lgan tashkiliy faoliyatning rejasidir.

Bundan farqli o'laroq, obyektiv qarorlar qabul qilishda yordam beradigan siyosatlar, odatda, operatsion xususiyatga ega va obyektiv ravishda tekshirilishi mumkin. Masalan, parol siyosati bunga misol bo'la oladi.

Siyosatni tushunish va uni o'zgartira olish uchun u haqda ko'proq bilimga ega bo'lish kerak. Bilimga qay tarzda ega bo'lish mumkin? Bu - uslublar haqidagi savol. Siyosiy borliqni o'rganish, bayon etishning hamma uchun umumiy, obyektiv tilini ishlab chiqish va qo'llash-metodologiya bilan bog'liq. Shunday qilib, metodologiya-fandagi eng asosiy masalalardan biri. U ilm olish quroli, texnologiyasidir.

Siyosiy fanda ham boshqa fanlardagi kabi metodologiya:

- turli uslublarni yoki bir nechta uslublarning muayyan birligini siyosiy bilim olish uchun qo'llash;
- tadqiq etilishi lozim bo'lgan masalani to'g'ri qo'ya bilish, uni to'g'ri bayon etish;
- ushbu muammoga mos yondashuvlarni, vositalarni to'g'ri tanlay bilish kabi masalalar bilan bog'liq.

Metodologiya va uslublarning siyosiy fan doirasida rivojlanishi - uning predmeti rivojlanishi bilan uzviy bog'liq. Ular siyosiy fikr rivoji davomida asta-sekin shakllanib borgan. Ular bir davrning o'ziga xos uslublari, yondoshuvlari mavjud.

Taxminan XX asr boshlarigacha ijtimoiy-siyosiy tadqiqotlar amaldagi voqea-hodisalarni bayon etib, qiyoslab, ular asosida mantiqiy-falsafiy, axloqiy, qadriyatni xulosalarni ishlab chiqqan.¹ XIX asr davomida siyosiy fikrda tarixiy-qiyosiy va me'yoriy- institutsional uslublar yetakchilik qilgan.²

Bugungi kunda, mamlakatimizda fuqarolarning politologiyani o'rganish zaruriyati yanada ortdi. Buning boisi shuki, demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va jamiyatni sifat jihatidan yangi darajaga ko'tarish har bir kishi oldiga g'oyat katta talablarni qo'ymoqda. Undan ilgariidek qaram, mute, beparvo bo'lib qolishlik emas, balki erkin, mustaqil bo'lish talab qilinmoqda.

Ijtimoiy hayotning turli sohalarida siyosiy faoliyatning, davlat, siyosiy partiyalar, jamoat tashkilotlarining ish usullari, siyosat va insonning, davlat va jamiyatning o'zaro munosabatini, politologiyani asosiy tushunchalarini tushunishga tobora ko'proq ichki ehtiyoj paydo bo'lmoqda.

Bugungi kunda siyosiy fanlarni o'rganish inson kamolotining, mamlakatda demokratik islohotlarni chuqurlashtirishning zarur shartidir. Bu haqda O'zbekiston Respublikasining Prezidenti I.A. Karimov shunday deydi: "Demokratik jarayonlar o'z obyektiv qonuniyatlari asosida rivojlanadi. Ularni o'rganib borish, ularga amal qilish talab etiladi.

Bugungi kunda mamlakatimizning barcha Oliy o'quv yurtlarida politologiya mustaqil fan sifatida o'qitilishi bejiz emas. Bu har bir kishi va butun mamlakatning siyosiy ongilligi va siyosiy madaniyatini ko'tarishga qaratilgan tadbir.³

Endilikda ijtimoiy gumanitar fanlar tizimida politologiya mustaqil, teng huquqli fan sifatida o'z o'rnini topdi. Shunday ekan, unga fandan munosabatda bo'lish, ya'ni uni astoydil va qunt bilan o'rganish lozim. Politologiyani o'rganish har bir kishining, har bir talabani, uning qaysi sohada ishlashiga, o'qishiga qaramasdan sevimli, vijdonli kishi bo'lmog'i zarur. Afsuski, bugungi kunda talabalar o'rtasida (faqat talabalar orasidagina emas) politologiyani o'rganish masalasi bo'yicha noto'g'ri tasavvurlar, tushunchalar ham yo'q emas. "Barcha talabalar politologiya bilan shug'ullansalar, ular mutaxassislikka oid fanlarni qachon o'rganadilar? Talabalarning barchasi siyosatchi bo'larmidi?" deydiganlar ham anchagina topilib qoladi.

Bu masalada nima deyish mumkin? Albatta, talabalarning barchasi professional siyosatchi bo'lishlari shart emas va keragi ham yo'q. Ulardan ba'zilarigina professional siyosatchi bo'lsa shuning o'zi kifoya qiladi. Biroq, har bir talaba: mustaqil davlatning erkin, ozod, faol fuqarosi bo'lishi uchun siyosiy savodxon bo'lishi, o'zini har xil tazyiqlardan, noxush holatlardan himoya qila olishi uchun zarur bo'lgan zamonaviy siyosiy bilimlarni egallashi ham qarz, ham farzdir. Misol uchun, siyosatni siyosatbozlikdan, davlatni diktaturadan, demokratiyani anarxiyadan ajratish, davlat, partiya va boshqa jamoat tashkilotlarining tom ma'nodagi o'rnini, asl vazifalarini bilib olish, ularning ishida faol ishtirok etish har bir

¹ Ахмеджанова, Ф. (1970). Творчество прогрессивных поэтов андижанской литературной среды конца XIX в. и начала XX в. Раджи, Мунтазир, Шавки). Автореферат канд. дисс. Ташкент, 10-11.

² Ismailov, S. A. "Ta'lim jarayonlarida "ma'naviyatning ilmiy metodologiyasi" fani tuzilishi, asosiy mavzu va muammolari. fan predmetini o'rganishning ilmiy-uslubiy asoslari." Yosh Tadqiqotchi Jurnal 1, no. 4 (2022): 40-44.

³ Carnoy, Martin. The state and political theory. Vol. 468. Princeton university press, 2014.

talabaning burchi hisoblanadi. Mamlakatimizning Asosiy qonuni Konstitutsiya har bir fuqaroga davlat va jamoat ishlarida ishtirok etishini farz qilgan. Bugungi kunda siyosiy fanni o'rganish shunchaki nomigagina, ikkinchi darajali ahamiyatga ega bo'lgan mashg'ulot ham emas. Bu har bir talaba uchun amaliy ahamiyatga ega bo'lgan mashg'ulotdir. Siyosiy bilim kishilarni to'g'ri yo'lga boshlaydi. Uni o'rganish har bir kishiga davlat va jamiyat tizimini chuqurroq bilishga, tanishga siyosatning asl mazmun-mohiyatini aniqroq idrok qilishga, ijtimoiy siyosiy hayotda, o'zining munosib o'mini topishga yordam berib, boshqalar bilan birgalikda "chiroyli va adolatli yashashga o'rgatadi".

Politologiyani o'rganish nafaqat alohida kishi uchun, balki butun mamlakat uchun katta ahamiyatga egadir. Uni ommaviy o'rganish mamlakatda demokratik islohotlarni chuqurlashtirishga va mustabid tuzum qoldirgan asoratlardan xalos bo'lishga yordam beradi.

XXI asrga qadam qo'ygan dunyo mamlakatlarining juda ko'pchiligida zamonaviylashuv jarayonlari kechmoqda. Bu jarayonlar esa siyosatning jamiyatdagi boshqa sohalarga faol aralashuviz hal bo'lishi juda qiyin. Ijtimoiy taraqqiyotning turli yo'llari, bu borada qo'llanuvchi siyosiy texnologiyalar, mexanizmlar, vositalar to'g'risida dunyo siyosiy fikrida juda katta bilim va tajriba to'plangan.

Ana shu tajriba bizda qo'l kelishi mumkinligini inobatga olish zarur. Dunyoda fuqarolarning siyosiy bilimini oshirishga qaratilgan tadbirlarning ham biz uchun ahamiyatli tomonlari mavjud.⁴ Ko'pgina mamlakatlarda siyosiy fan maktabdanoq o'qitiladi, deyarli barcha mamlakatlarda politologiya o'z predmeti sifatida oliy o'quv yurtlari dasturiga kiritilgan.

Politologiya siyosat sohasida ro'y berayotgan jarayonlarni o'zaro aloqadorlikda tushuntirib beradi, ularni keltirib chiqargan sabablarni tahlil qilib beradi. U siyosatni hodisa va xarakatlarning tasodifiy birligi tarzida emas, siyosiy iroda va manfaatlarning o'zaro ta'siri va yana siyosiy institutlar imkoniyatlarini amalga oshirish tarzida tushuntiradi. Demak, siyosiy bilim odamlarning siyosiy hayot haqidagi tasavvurlarini tartibga soladi.

Siyosiy bilimga ega odam siyosat dunyosidagi aloqadorliklarni yaxshi tushunadi, uning siyosat haqidagi hukmlari voqelikka yaqin bo'ladi. Shu tufayli uning siyosatdagi ishtiroki ham (saylovda, referendumda, partiya a'zosi sifatida v.h.) anglangan bo'ladi: Uch tamoyil zamonaviy siyosiy bilimning mazmunini belgilab keladi: mustaqillik (mafkuraviylikdan va partiyaviylikdan), xolisonalik va yuqori malakaviylik.

Mustaqillik tamoyili politologiya ayrim mafkuralar yoki partiyalar manfaatlariga xizmat qilmasdan, siyosiy faktlar va xulosalarni ularning ehtiyojlariga mos ravishda bayon etmasligini anglatadi.⁵

Xolisonalik-siyosiy amaliyot va muammolar to'g'risidagi bilimni (fan imkoniyatlari doirasida) obyektiv yoritishga intilish, siyosiy borliq to'g'risida unga mos tassavvurlarni shakllantirishdan iborat: ya'ni istak va orzularimizga mos fikrlarni emas, aslida qanday bo'lsa - shunday tarzda yoritish. Mustaqillik va xolisonalik fanda turli RX mavjudligini taqozo etadi. Fanda turli xil fikrlar, qarashlar, konsepsiyalar. Ular qanday mustaqil fan tarmog'i sifatida politologiya ham yuqori malaka talab etuvchi bilim sohasidir. Siyosiy fan mavjud siyosiy

⁴ Akhmedjanova, F. D. (2022). COMMUNICATIVE LANGUAGE TEACHING APPROACH. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(1), 819-823.

⁵ Hasanboyev, J., X. A. To'raqulov, I. Sh Alqarov, N. O. Usmonov, and M. T. Hasanova. "„Pedagogika (pedagogika nazaryasi va tarixi).“ O'zR Oliy va o'rta ta'lim vazirligi Toshkent Nashir (2011).

tuzilmalar faoliyatini, ularning yangidan tashkil etilish tamoyillarini nazariy aks ettiradi. U siyosiy tizimlarning, davlat institutlari va ijtimoiy siyosiy tashkilotlarning o'rnini, funksiyalarini, ularning o'zaro munosabatlarini tushuntirib beradi. Bu bilan siyosiy fan davlat va jamiyat hayotini nazariy bilish qo'llanmasi bo'lib xizmat qiladi.

Siyosat nazariyasi siyosiy hodisalar va jarayonlarni nafaqat izohlab tushuntiradi, balki ularni oqilona tanqidiy baholaydi. Bunda uning baholash ekspertlik funksiyasi o'z ifodasini topadi. Mazkur fan siyosiy tizimni, institutlarni, xulq-atvor va voqealarni sinfiylik nuqtai nazaridan emas, balki umuminsoniy qadriyatlar, ijtimoiy ehtiyojlar asosida baholaydi.

Xullas, siyosiy nazariya ijtimoiy-siyosiy voqelikni faqat izohlash, tushuntirish haqidagi fan bo'lmay, balki uni baholash haqidagi fandir. Siyosat nazariyasi bashorat qilish funksiyasini ham ado etadi: U jamiyatning sotsial va siyosiy sohalarida obyektiv qonuniy-tendensiyalarini bilish, real ijtimoiy vaziyatni, uning belgilovchi ziddiyatlarni va ijtimoiy kuchlar nisbatini tahlil etish asosida voqealarning qaysi tomonga rivojlanish variantini oldindan bashorat qiladi. Qanday yakunlanishidan qat'i nazar shuni ta'kidlash joizki, jamiyatning siyosiy hayoti muayyan qonunlar asosida sodir bo'ladi. Bu qonunlar siyosiy hodisalarning umumiy aloqadorligini, siyosiy hayot ishtirokchilarining o'zaro munosabatlarini ifodalaydi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Ismailov, S. A. "Ta'lim jarayonlarida "ma'naviyatning ilmiy metodologiyasi" fani tuzilishi, asosiy mavzu va muammolari. fan predmetini o'rganishning ilmiy-uslubiy asoslari." Yosh Tadqiqotchi Jurnal 1, no. 4 (2022): 40-44.
2. Akhmedjanova, F. D. (2022). COMMUNICATIVE LANGUAGE TEACHING APPROACH. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(1), 819-823.
3. Hasanboyev, J., X. A. To'raqulov, I. Sh Alqarov, N. O. Usmonov, and M. T. Hasanova. "Pedagogika (pedagogika nazariyasi va tarixi)." O'zR Oliy va o'rta ta'lim vazirligi Toshkent Nashir (2011).
4. Carnoy, Martin. The state and political theory. Vol. 468. Princeton university press, 2014.
5. Ахмеджанова, Ф. (1970). Творчество прогрессивных поэтов андижанской литературной среды конца XIX в. и начала XX в. Раджи, Мунтазир, Шавки). Автореферат канд. дисс. Ташкент, 10-11.